

УДК 346.91

Д. В. МАНДИЧЕВ,

кандидат юридичних наук, здобувач

Харківського національного університету внутрішніх справ

МІСЦЕ ВИЩОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ КОМІСІЇ СУДДІВ ТА ВИЩОЇ РАДИ ПРАВОСУДДЯ В ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ ГОСПОДАРСЬКИХ СУДІВ

Проведено порівняльний аналіз оновленого законодавства України та чинного закону «Про судоустрій і статус суддів», виявлено зміни у правових статусах Вищої кваліфікаційної комісії суддів та Вищої ради правосуддя, визначено роль цих органів в організації діяльності господарських судів. Розмежовано повноваження Вищої кваліфікаційної комісії суддів і Вищої ради правосуддя в досліджуваній сфері.

Ключові слова: господарські суди, Вища рада правосуддя, Вища кваліфікаційна комісія суддів, кадрове забезпечення.

Mandychev, D.V. (2017), "The place of the High Qualifications Commission of Judges and the High Council of Justice in the organization of economic courts' activities" ["Mіstse Vyshchoi kvalifikatsiinoi komisii suddiv ta Vyshchoi rady pravosuddia v orhanizatsii roboty hospodarskykh sudiv"], *Pravo i Bezpeka*, No. 2, pp. 43–47.

Постановка проблеми. Вища кваліфікаційна комісія суддів та Вища рада правосуддя є органами судової системи, основним призначенням яких є кадрове забезпечення суддівського корпусу в судах загальної юрисдикції, в тому числі в господарських судах. Слід зазначити, що їх правовий статус зазнав суттєвих змін у зв'язку із впровадженням конституційної реформи 2015–2016 рр., через що наукові дослідження у цій сфері майже не проводилися. Водночас варто зауважити, що Вища рада правосуддя за новим законодавством про судоустрій і статус суддів стала єдиним органом, уповноваженим ухвалювати рішення щодо призначення та звільнення суддів, переведення їх до інших судів, застосування до них заходів дисциплінарної відповідальності та вирішувати інші кадрові питання. Тому необхідним є визначення ролі цього органу в організації діяльності судів загальної юрисдикції, зокрема господарських судів.

Актуальність теми дослідження підтверджується тим, що нині в науковій літературі практично відсутні дослідження, які ґрунтуються на оновленому законодавстві у сфері судоустрою та присвячені визначенню ролей Вищої кваліфікаційної комісії суддів та Вищої ради правосуддя в організації роботи господарських судів. У поєднанні з необхідністю комплексного наукового аналізу такого питання це обумовлює важливість і своєчасність цієї статті.

Стан дослідження. Окремі аспекти діяльності Вищої кваліфікаційної комісії суддів і Вищої ради юстиції досліджували такі вчені, як А. Л. Борко, В. Д. Бринцев, О. В. Гончаренко, В. В. Долежан, Р. В. Ігонін, П. Казаке-

вич, М. Г. Мельник, Л. М. Москвич, І. В. Назаров, Ю. Є. Полянський, О. М. Терлецький та багато інших. Однак на сьогодні відсутні актуальні комплексні дослідження, присвячені визначенню ролі цих органів в організації діяльності господарських судів України, що ще раз підкреслює важливість запропонованої теми.

Метою статті є визначення місця Вищої кваліфікаційної комісії суддів та Вищої ради правосуддя в організації роботи господарських судів України. Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання: провести порівняльний аналіз оновленого законодавства України та чинного закону «Про судоустрій і статус суддів», виявити зміни у правових статусах Вищої кваліфікаційної комісії суддів та Вищої ради правосуддя; визначити роль цих органів в організації діяльності господарських судів; розмежувати повноваження Вищої кваліфікаційної комісії суддів та Вищої ради правосуддя в досліджуваній сфері.

Виклад основного матеріалу. Проведення в Україні чергової конституційної реформи у 2016 р. призвело до внесення суттєвих змін до статусу основних органів кадрового забезпечення судів загальної юрисдикції – Вищої ради юстиції та Вищої кваліфікаційної комісії суддів. Зокрема, в законі України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» [1] було враховано майже всі рекомендації, надані органами Ради Європи (Парламентською Асамблеєю, Комітетом Міністрів, Європейським судом з прав людини, Венеціанською комісією тощо) щодо провадження судової реформи в Україні, серед яких значна частина стосувалася порядку та способу формування Вищої ради юстиції (правосуддя). Було враховано рекомендації

щодо: 1) необхідності створення незалежного від виконавчої та законодавчої влади органу, який відповідав би за призначення й кар'єру суддів; 2) того, що більшість членів Вищої ради юстиції (правосуддя) чи принаймні істотну їх частину повинні складати судді; 3) забезпечення обрання членів Вищої ради правосуддя, які не є суддями, серед інших видатних юристів, університетських професорів із певним стажем перебування на посаді або звичайних громадян. І лише одна рекомендація так і не була врахована – це об'єднання Вищої ради юстиції та Вищої кваліфікаційної комісії суддів в один орган [2].

Так, у багатьох європейських країнах функціонує єдиний орган, відповідальний за кадровий добір суддів і здійснення інших функцій у сфері кадрового забезпечення. Зокрема, у Франції, Італії, Португалії та низці інших країн діє Вища рада магістратури – особливий орган державної влади, основними завданнями якого є добір кандидатур на посади суддів і прокурорів, а також здійснення дисциплінарної функції стосовно суддів. Переважно у Вищій раді магістратури головує президент держави. Члени цієї ради можуть призначатися президентом (Франція, Алжир), обиратися палатами парламенту (Румунія) або визначатися іншим способом. Наприклад, в Італії дві третини членів Ради обирає сам суддівський корпус, одну третину – парламент, а перший голова та генеральний прокурор касаційного суду входять до Ради за посадою [3, с. 61]. Як бачимо, спосіб формування Вищої ради правосуддя цілком відповідає досвіду деяких європейських країн, однак функціонування відразу двох органів, на які тією чи іншою мірою покладається обов'язок здійснення кадрового забезпечення суддівського корпусу, не зовсім узгоджується з європейською практикою.

Отже, зважаючи на те, що в судовій системі за законодавством України передбачено функціонування двох органів, які беруть безпосередню участь у кадровому забезпеченні суддівського корпусу, поставимо за мету не лише визначити їх роль у цьому процесі, а й розмежувати повноваження кожного з них за оновленим законодавством України.

Визначаючи правовий статус Вищої кваліфікаційної комісії суддів, слід зауважити, що з цього приводу давно триває наукова дискусія. Зокрема, Р. В. Ігонін висловлював думку, що Вища кваліфікаційна комісія суддів України є незалежним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом у системі судоустрою України [4, с. 38]. Інші науковці зазначали, що законодавством чітко не визначено статус цього

органу [5, с. 39; 6, с. 19; 7, с. 274]. Дійсно, в ч. 1 ст. 100 закону України «Про судоустрій і статус суддів» 2010 р. Вища кваліфікаційна комісія суддів України визначалась як постійно діючий орган у системі судоустрою України [8]. Зі змісту цієї норми складно було визначити, що це за орган, для чого він створений і за якими принципами функціонує.

У ч. 1 ст. 92 оновленого закону України «Про судоустрій і статус суддів» Вища кваліфікаційна комісія суддів України визнається державним органом суддівського врядування, який на постійній основі діє в системі правосуддя України [9]. Не можна стверджувати, що таке законодавче формулювання є досконалим, однак із нього, принаймні, можна зробити деякі висновки. По-перше, Вища кваліфікаційна комісія суддів – це, передусім, державний орган. По-друге, це орган судової влади й частина судової системи. По-третє, цей державний орган покликаний здійснювати «суддівське врядування», що означає «управління», «розпорядження», «керівництво» [10, с. 76]. Застосування законодавцем поняття «суддівське врядування» є не випадковим, адже назвати Вищу кваліфікаційну комісію суддів органом суддівського самоврядування не можна, оскільки до її основного складу входять не тільки судді, а й представники інших органів та організацій. При цьому цей орган здійснює лише частину управлінських функцій у судах.

Як вірно зауважує О. М. Терлецький, Вища кваліфікаційна комісія суддів України є тим важливим органом у системі судоустрою держави, який безпосередньо формує судоустрій, готуючи професійних суддів і наглядаючи за порядком здійснення правосуддя [11]. Отже, Вища кваліфікаційна комісія суддів є одним з органів кадрового забезпечення суддівського корпусу господарських судів.

Порівняльний аналіз ст. 100–110 закону України «Про судоустрій і статус суддів» 2010 р. та ст. 92–103 оновленого Закону дає підстави зробити такі висновки щодо зміни статусу Вищої кваліфікаційної комісії суддів:

1) до її складу тепер входять 16 членів (раніше їх було 14); Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини та головою Державної судової адміністрації України обираються по 2 члени Комісії з осіб, які не є суддями;

2) крім 2 палат (дисциплінарної та кваліфікаційної) у складі цієї комісії утворюється також колегія, до складу якої входять не менше 3 членів;

3) поряд із підставами припинення повноважень в окремій статті оновленого Закону

визначено підстави звільнення члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів.

Водночас незмінними залишилися строк повноважень члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів, який складає 4 роки без права бути обраним у члени цього органу 2 строки поспіль, порядок обрання членів, вимоги до них, у тому числі обмеження, їх права й інші питання діяльності.

Роль Вищої кваліфікаційної комісії суддів в організації та забезпеченні діяльності господарських судів полягає у:

1) своєчасному виявленні вакантних посад суддів у господарських судах шляхом здійснення обліку інформації, що надходить з апаратів відповідних судів, та оголошення конкурсу для їх комплектації;

2) організації та проведенні добору кандидатів на посади суддів у господарських судах і проведенні їх спеціальної перевірки, наданні допуску кандидатів на посаду суддів у господарських судах, які пройшли спеціальну перевірку та виявилися такими, які відповідають встановленим законодавством вимогам, до участі в конкурсі;

3) проведенні кваліфікаційного іспиту на посаду суддів господарських судів, визначенні його результатів і внесенні рекомендацій Вищій раді правосуддя щодо призначення кандидата на посаду судді в господарському суді;

4) визначенні потреби в державному замовленні на професійну підготовку кандидатів на посаду судді господарських судів у Національній школі суддів України;

5) розробці та затвердженні єдиної форми документації, що застосовується під час проведення добору на посаду суддів у господарських судах, кваліфікаційного оцінювання (форми заяви про участь у доборі кандидатів на посаду судді, анкети кандидата на посаду судді тощо);

6) забезпеченні єдиного підходу до проведення добору кандидатів на посаду суддів шляхом затвердження його порядку, методики оцінювання його результатів тощо;

7) проведенні кваліфікаційного оцінювання суддів господарських судів;

8) затвердженні порядку та методології оцінювання та самооцінювання суддів;

9) затвердженні форм декларації родинних зв'язків і декларації доброчесності суддів судів загальної юрисдикції, в тому числі господарських судів;

10) розробці та поданні порядку відрядження суддів господарських судів.

Отже, Вища кваліфікаційна комісія суддів фактично виступає організатором і виконавцем кадрового добору суддів господарських судів

та ухвалює проміжні рішення в процесі проведення добору кандидатів на посади суддів.

Що стосується другого органу в системі кадрового забезпечення суддівського корпусу – Вищої ради правосуддя, то її статус, у порівнянні зі статусом Вищої ради юстиції, зазнав суттєвіших змін. Правову основу діяльності Вищої ради юстиції склали Конституція України, закон України «Про судоустрій і статус суддів» 2010 р., закон України «Про Вищу раду юстиції» 1998 р., Регламент Вищої ради юстиції 2015 р. тощо. Однак із набуттям чинності законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» [1], оновленим законом України «Про судоустрій і статус суддів» та утворенням Вищої ради правосуддя більша частина наукових досліджень втратила свою актуальність, оскільки деякі рекомендації вчених все-таки були враховані під час розробки нового законодавства у сфері правосуддя.

Поняття Вищої ради правосуддя не міститься в законі України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» [1]. У ньому визначаються повноваження, кількісний склад членів Вищої ради правосуддя, загальні обмеження для них. Більш детальна регламентація правового статусу Вищої ради правосуддя має бути здійснена в законі.

Аналізуючи оновлені положення Конституції та закону України «Про судоустрій і статус суддів», можемо зробити висновок, що роль Вищої ради правосуддя в організації та забезпеченні діяльності господарських судів виражається у здійсненні нею таких повноважень:

1) розгляд рекомендацій Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та ухвалення рішення щодо кандидата на посаду судді, в тому числі в господарських судах;

2) внесення подання Президенту України про призначення на посаду судді, в тому числі господарських судів;

3) ухвалення рішення про звільнення судді, в тому числі господарського суду, з посади за наявності для цього підстав, визначених Конституцією та законом України «Про судоустрій і статус суддів»;

4) затвердження порядку переведення судді до іншого суду того самого рівня та спеціалізації;

5) розгляд звернень із повідомленням про втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя, в тому числі в господарському судочинстві, та вжиття заходів щодо припинення такого втручання;

6) ухвалення рішення та проведення дисциплінарного провадження щодо суддів, у тому числі господарських судів, за наявності підстав, визначених законодавством України, і

надходження скарги встановленої форми на цього суддю;

7) надання згоди на затримання судді, в тому числі господарського суду, або утримування його під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку суду, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину;

8) ухвалення рішення про тимчасове відсторонення судді, в тому числі господарського суду, від здійснення правосуддя на строк не більше 2 місяців у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності на підставі вмотивованого клопотання Генерального прокурора або його заступника в порядку, встановленому законом.

Отже, Вища рада юстиції в системі органів судової влади є тим органом, який уповноважений ухвалювати кінцеві рішення, які в деяких випадках можуть бути оскаржені з підстав та в порядку, визначених законодавством, з питань призначення, звільнення суддів, притягнення їх до дисциплінарної відповідальності, тимчасового затримання або арешту до винесення обвинувального вироку та інших питань, пов'язаних із переміщенням суддів по службі. Підставами для ухвалення таких рішень є подання, висновки або інформація в іншій формі, зібрана, узагальнена та подана Вищою кваліфікаційною комісією суддів. Тобто Вища рада правосуддя є органом, який наділений реальними державно-владними повноваженнями щодо суддів судів загальної юрисдикції, в тому числі господарських судів. Джерелом цих повноважень є Конституція України.

Варто також зауважити, що для здійснення своїх функцій Вища рада правосуддя та Вища

кваліфікаційна комісія суддів наділені відповідними правами, зокрема вони мають повний і безпосередній доступ до суддівського досьє, право на отримання інших матеріалів, необхідних для ухвалення рішення, тощо. Крім того, відповідно до ст. 188-32 та 188-35 невиконання законних вимог Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та Вищої ради юстиції (правосуддя) щодо надання інформації, копій документів, а також порушення встановлених законодавством строків їх надання, надання завідомо недостовірної інформації тягне за собою застосування заходів адміністративної відповідальності [12].

Висновок. Таким чином, головна роль Вищої кваліфікаційної комісії суддів та Вищої ради правосуддя в організації діяльності господарських судів полягає в забезпеченні повного та своєчасного комплектування цих судів високопрофесійним, компетентним і незалежним суддівським корпусом, забезпеченні дотримання суддями дисципліни, вимог щодо несумісності та дотримання вимог законодавства під час відправлення правосуддя. При цьому основна різниця в повноваженнях цих двох органів полягає в тому, що Вища кваліфікаційна комісія суддів є безпосереднім організатором і виконавцем добору кадрів на суддівські посади, здійснення щодо них спеціальної перевірки, проведення кваліфікаційного оцінювання, і вже на підставі результатів, отриманих в ході здійснення цих заходів, Вища рада правосуддя ухвалює кінцеві рішення щодо призначення, звільнення суддів, переміщення їх по службі, притягнення до дисциплінарної відповідальності.

Список бібліографічних посилань

1. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): закон України від 02.06.2016 № 1401-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532.
2. Список рекомендацій Ради Європи щодо судової реформи і реформи прокуратури в Україні // Центр політико-правових реформ: сайт. 12.02.2014. URL: <http://pravo.org.ua/ua/news/5000-> (дата звернення: 02.04.2017).
3. Обрусна С. Ю. Зарубіжний досвід судового управління та можливості його використання при реформуванні судової системи України. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2010. № 4. С. 52–73.
4. Ігонін Р. В. Адміністративно-правова природа Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. *Адвокат*. 2011. № 2 (125). С. 34–38.
5. Казакевич П. В. Статус Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. *Вісник Вищої кваліфікаційної комісії суддів України*. 2013. №1. С. 38–43.
6. Мельник М. Г. Статус Вищої кваліфікаційної комісії суддів України у процесі призначення на посаду судді: генезис, проблемні питання, шляхи вирішення. *Наше право*. 2010. № 4 ч. 2. С. 18–21.
7. Сафонова О. Ю. Напрями роботи Вищої кваліфікаційної комісії суддів України як постійно діючого органу у системі судоустрою. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. – 2014. – Вип. 3, т. 3. С. 269–274.
8. Про судоустрій і статус суддів: закон України від 07.07.2010 № 2453-VI. *Офіційний вісник України*. 2010. № 55/1. Ст. 1900.
9. Про судоустрій і статус суддів: закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата звернення: 02.04.2017).
10. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. Ю. С. Шемшученка. Київ: Юрид. думка, 2012. 992 с.

11. Терлецький О. М. Вища кваліфікаційна комісія суддів та її роль в системі судоустрою // Матеріали III Міжнародної наукової Інтернет-конференції «Інновації та традиції в сучасній науковій думці». 2012. URL: <http://intkonf.org/terletskiy-o-m-vischa-kvalifikatsiy-na-komisiya-suddiv-ta-yiyi-rol-v-sistemi-sudoustroyu-ukrayini/> (дата звернення: 02.04.2017).

12. Кодекс України про адміністративні правопорушення: закон України від 07.12.1984 № 8073-X // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 02.04.2017).

Надійшла до редколегії 03.04.2017

МАНДЫЧЕВ Д. В. МЕСТО ВЫСШЕЙ КВАЛИФИКАЦИОННОЙ КОМИССИИ СУДЕЙ И ВЫСШЕГО СОВЕТА ПРАВОСУДИЯ В ОРГАНИЗАЦИИ РАБОТЫ ХОЗЯЙСТВЕННЫХ СУДОВ

Проведён сравнительный анализ обновленного законодательства Украины и действующего закона «О судоустройстве и статусе судей», выявлены изменения в правовых статусах Высшей квалификационной комиссии судей и Высшего совета правосудия, определена роль этих органов в организации деятельности хозяйственных судов. Разграничены полномочия Высшей квалификационной комиссии судей и Высшего совета правосудия в исследуемой сфере.

Ключевые слова: хозяйственные суды, Высший совет правосудия, Высшая квалификационная комиссия судей, кадровое обеспечение.

MANDYCHEV D. V. THE PLACE OF THE HIGH QUALIFICATIONS COMMISSION OF JUDGES AND THE HIGH COUNCIL OF JUSTICE IN THE ORGANIZATION OF ECONOMIC COURTS' ACTIVITIES

The expediency of determining the role of the High Qualifications Commission of Judges and the High Council of Justice in the organization of the activity of general jurisdiction courts, in particular economic courts, has been substantiated. The author has conducted a comparative analysis of the updated legislation of Ukraine and the current Law “On the Judiciary and Status of Judges”; has revealed the novelties in the legal statuses of the High Qualifications Commission of Judges and the High Council of Justice; has determined the role of these agencies in the organization of the activity of economic courts. The powers of the High Qualifications Commission of Judges and the High Council of Justice within the researched sphere have been differentiated.

It has been argued that the main role of the High Qualifications Commission of Judges and the High Council of Justice in the organization of the activity of economic courts is to ensure the complete and timely deployment of these courts with a highly professional, competent and independent judiciary agency, ensuring compliance with the discipline, incompatibility and compliance with the requirements of the legislation while the administration of justice by the judges. At the same time, the main difference in the powers of these two agencies is that the High Qualifications Commission of Judges is the direct organizer and executor of the selection of personnel for positions of judges, carrying out a special verification for them, conducting a qualification evaluation, and on the basis of the results obtained during the implementation of these measures the High Council of Justice shall take the final decision on the appointment, dismissal, transfer, and disciplinary action of judges.

Keywords: economic courts, High Council of Justice, High Qualifications Commission of Judges, staffing.